

Kornelija Kuvač-Levačić

Sveučilište u Zadru

Odjel za kroatistiku i slavistiku

Obala kralja Petra Krešimira IV, 2, HR-23000 Zadar

DUALISTIČNI ASPEKT MOTIVA *PRENJE*
U HOMILETIČKOM I MOLITVENOM DISKURSU
BRIŽINSKIH SPOMENIKA I HRVATSKIH
GLAGOLJSKIH *PRENJA*

Članak istražuje povezanost motiva *prenje* iz 87. retka drugog *Brižinskog spomenika*, *Adhortatia ad poenitentiam*, sa srednjovjekovnim književnim žanrom *prenja* (kontrasti, debate, parbe). Lingvostilističkom analizom homiletičkog i molitvenog diskursa dolazimo do zaključka da je posljednje *prenje* (posljednji sud) ključan motiv sadržajne i stilske antitetičke organizacije sva tri *Brižinska spomenika* i hrvatskih glagoljskih *prenja*.

Dosadašnja istraživanja *Brižinskih spomenika*, prvih slavenskih latiničkih tekstova i početka slovenske književnosti, ukazuju na različite smjerove, metode, postavke, ciljeve i zaključke što su s različitih strana osvjetljavali njihovu višestruku važnost unutar paleoslavistike. Rane rasprave oko podrijetla spomenika, utemeljene na čisto lingvističkim argumentima, nisu dale konačnog odgovora što bi do kraja potvrđivao bilo koju od suprotstavljenih teza pa se motrište znanstvenika pomaklo u smjeru, primjerice, sociolingvističkih, psiholingvističkih, antropolingvističkih i sl. istraživanja. Time se otvorilo i široko polje stilističkim istraživanjima koja ostaju aktualna do dana današnjega te ih i ovaj rad, videći u njima mogućnosti otkrivanja novih aspekata jezične i literarne kvalitete spomenika, pokušava nasljedovati.

U središtu je našeg zanimanja pojam *prenje*¹ iz 87. retka drugog brižinskog spomenika (*sję prję imeti*), tzv. *Adhortacije ad poenitentiam* – nagovora na ispovijed i pokoru. Riječ je o neizbježnom motivu u razotkrivanju stilske strukture teksta, budući da se kroza nj dokazuje jedno od bitnih nastojanja srednjovjekovnih autora za stilski adekvatnim izražavanjem kršćanskog svjetonazora, utemeljena na višestruku sukobu dvojnih stvarnosti. Njihova je okosnica sukob Dobra i Zla kao spiritualnih, kozmičkih kategorija što svoje djelovanje prenose i u tjelesni svijet zemnika.

Prenje nije samo slučajan motiv unutar propovijedi, trenutačni metaforički iskorak nadahnutoga govornika. Europsko (ali i slavensko) srednjovjekovlje poznaje čitav žanr utemeljen na dualističnom sporu duhovnih stvarnosti, što se, upravo zbog te, presudne odrednice, u znanosti naziva prenjem ili kontrastom. Slijedimo li nastojanja nekih istraživača koji su tražili istočne i zapadne prinose u drugom brižinskom spomeniku, onda je *prenje* i s te strane zanimljiv motiv jer bi se mogao povezati sa zapadnom europskom tradicijom (konkretno irskom), ali i sa slavenskom (u slavenskoj narodnoj predaji već imamo motiv suparništva Boga i Sotone te dualizam stvaranja). U slovenskoj usmenoj narodnoj pripovjedačkoj tradiciji živio je motiv sukoba čovjeka i zle sile, te Zloga i Stvoritelja, a sam leksem *prja* postoji u rječničkom blagu Prekmurja.

Raniji su istraživači *Brižinskih spomenika* taj motiv registrirali, no ni jedan od njih strukturu čitave homilije, a pogotovo ne i ostalih dvaju obrazaca, ni na koji način nije dovodio u svezu s njime, niti s binarnom strukturom prenja kao žanra. Ipak, pažljivim iščitavanjem hrvatskih glagoljskih prenja i *Brižinskih spomenika* došlo se do pretpostavke da spomenici, ma koliko god da su različiti u svojoj namjeni, podrijetlu, mjestu nastanka i času zapisivanja, ipak posjeduju elemente što bi mogli svjedočiti o svojevrsnoj povezanosti i to utemeljene upravo u samom motivu verbalne parbe, prenja, utkanog u antitetičnost strukture tekstova.

Ovaj će članak svratiti pozornost na neka od lingvostilističkih obilježja homiletičkog i molitvenog diskursa, bitnih čimbenika strukturalnog i smisaonog sukoba unutar *Brižinskih spomenika* i hrvatskih glagoljskih prenja.

Obilježja homiletičkog diskursa

Figura negacije – pretvaranje negativnog u pozitivni iskaz

Prema Adornu negacija je figura kojom se govornik služi kao govorničkim sredstvom »navika«. Negativni sudovi, kakve god sadržaje imali, imaju bolje

---

¹ Radi preglednosti, žanr prenje pisat će se običnim slovima, a motiv *prenje* u kurzivu.

izglede da budu prihvaćeni nego pozitivni, pa nihilizam postaje metoda – farsa.² Negacija nam se u našim tekstovima višestruko otkriva kao stilogeni postupak homiletičkih fragmenata. Pogodbenim oblikom (u koji je uključena negacija) počinje BSII³, *Adhortatio ad poenitentiam* koji je u cijelosti homilija:

*Et'e bi ded naš ne s**o**
grešil, te w weki jemu be
žiti, starosti ne prijem-
l'ot'i, nikoliježe pe-
5 čali ne imy ni s**l**zna
telese imot'i, nu w we-
ki jemu be žiti. Pońe-
že zawistj**o**by ne-
prijaznin**o** wignan
10 od slawi božije, potom
na narod člowečki
strasti i pečali poj-
d**o**, i nemot'i i b(e)z re-
du s**o**m**o**t. (...) (BSII)⁴*

U tekstu su namjerno istaknuti i leksemi koji u sebi sadrže fonološku sekvencu /ne-/ jer time zvučno potkrjepljuju nihilizam čitavog uvoda (šest puta). Figura ponavljanja negativnih sastavnih veznika *ni-ni* prema Ivasu je »magijski postupak« u govoru kojim se bez odluke ostavlja ono što čini nezgodnim biranje bilo koje od alternativa.⁵ Na samu je propovijed posebice primjenjiva Cassirerova tvrdnja o udvostručivanju jedne riječi koje je na početku povijesti jezika služilo kao jednostavno sredstvo za označavanje mnoštva, a kasnije postaje opažajni izraz za takva mnoštva koja nisu zatvorene cjeline, nego se dijele na pojedine grupe ili individue.⁶

Na još jednom mjestu u brižinskoj homiliji gomilaju se negacije:

² Ivas 1988:94.

³ Od sada pa nadalje BS kratica je za *Brižinski spomenici*, BSI prvi brižinski spomenik, BSII drugi, BSIII treći.

⁴ Fonetska transkripcija Rudolfa Kolariča iz zb. *Freisinger Denkmäler*, str. 210–215. Radi bolje preglednosti dijelove unutar citata podcrtava autorica.

⁵ Ivas 1988:93.

⁶ Prema: Kasirer 1985:129.

- egože ne možem
nikimže lica ni ukri-
 70 ti, nikakože ubega-
 ti nu je stati pred
 stolom božjem sv
 sqpynikom našim,
 sv zlod(e)jem starim,
 75 i jest se pred božji-
 ma očima wsako-
 mu svojimi usti
 i svojim glagolom
 ispovedati, (...) (BSII)

J. Pogačnik u tome vidi akustično zanimljivu alternaciju i konsonancu⁷, a nama se kasnije dokidanje negacije u pozitivnom smjeru, što nalazimo i u prenjima, čini još jednim obilježjem binarne strukture brižinskog teksta. Giesemann je nešto slično primijetio rekavši da se u ispovjednim obrascima dualističnost prelijeva u živom gibanju Bog–čovjek, čovjek–Bog što daje naslutiti optimizam, dokinuće negativnog načela u pozitivno.⁸

Naime, i prvi i drugi citirani ulomak nastavljaju se naglim zaokretom i usmjerenjem prema pozitivnom; to su u prvom slučaju dobra djela kojima se treba okrenuti čovjek ako želi ići putem spasenja, a u drugom slučaju ispovijed koja je lijek i zaštita u trenutku posljednjeg *prenja* duše s Bogom.

Trostruka negacija i u hrvatskom je glagoljskom prenju *Učenie n(e)děle prve posta po Mateû* povezana s motivom đavlove zavisti prema Adamu, snažno podcrtana fonostilistički sekvencama /ne-/ i /ni-/ , kao i u BSII:

ê ne tih' sazdanîê nega celovati ni pokloniti se nemu ne tih' i zato svrže me na z(emli) s' n(e)b(e)s i neču š' nim' dela imiti (Učenie..., Sambunjak 2000:230)⁹

Negacijski postupak služi tu kao sredstvo karakterizacije đavla, neprijatelja, vječnog negatora i suparnika. Negacija i u *Adhortaciji* najavljuje spominjanje istog.

Đavao naglašeno negativno prikazuje čovjeka u *Prenju Isusa s đavlom* u Bertićevu rukopisu br. 5:

⁷ Pogačnik 1964:93.

⁸ Giesemann 1991:10.

⁹ Korpus hrvatskih glagoljskih prenja pronašli smo u izvoru Sambunjak 2000. Od tog autora preuzimamo i transkripciju.

Potom' se paki ne pokae lač'na ne napita ni napoi. Naga ne oblěčeb. Stran'nago i putnago ne uspokoï. Nemoč'noga i uznoga ne pohodi. Mrtvoga do groba ne vsprovoditb. (Sambunjak 2000:228)

Negacijska struktura rečenica pojačana je aliteracijom fonema /n/. Namjera je te konstrukcije u sljedećoj đavlovoj rečenici:

I ne otpusti mu griha (...) (Sambunjak 2000:228)

Pretvaranje negativnog u pozitivni iskaz dogodit će se kad te rečenice izgovori Isus koji dokida i gramatičku negaciju:

Ako č(lově)kb stv(ori) d(ě)la moē. Lač'na napita Naga o'blěče. Mr'tva do groba sprovodi. I plače m(o)l(i)tvu stv(ori). (...) I otpusti mu grihe ego. (Sambunjak 2000:228)

Nije, dakako, riječ o isključivo homiletičkom, u većini slučajeva posljednjem dijelu prenja, ali te primjere uzimamo budući da je riječ o katehetičkom iskazu koji sam po sebi korespondira s propovijedi jer je iz nje i nastao. Zbog istog razloga toj obradi pridružujemo i naglašeno zanijekani iskaz (trinaest negacija) iz prenja *Isus s(lovo) b meš't'ra Polikrapa z Ib'r'nie ki B(og)a m(o)li da bi mu d(a)lb smrt' viditi i da mu sie č'ti pra* gdje smrt nastupa sa zlokobnim tvrdnjama:

(...) začb proti moči moei ni likarie i to govorimb t(e)be k(a)k(o) v' nied'noi deželi ni v' študii nied'noi more se naiti ki bi mogelb učiniti takovu likariu proti semrti (...) začb *ni kunfen'ti raz'lič'ni ni mas'ti ni emplas'tri ni ulie ni koren'e ni nasičenie ni gladb ni bogtas'tviē ni ubžastvo (...)* (Sambunjak 2000:245)

Iskaz je očito propovjednički pa i onda kad smrt produbljuje svoju misao daljnjim nizanjem izjavnih rečenica. Imamo primjer binarne strukture u kojoj je prvi dio odgovor na pitanje: *što nije?*, a drugi *što jest?*:

(...) zač v'se pobiramb papu i gardinale i arhibis'kupe biskupe c(ě)sa)ri i k'rale kneze i her'cege barune i bane i plemenite viteze šafare i služabnike bogate i uboge m'nihe i kolud'rice remete. i pope i seb're žene i knižnike s'tare i m'lade i v'saki rodb (...) (Sambunjak 2000:245)

Sintaktički se negativna struktura preobratala u pozitivnu, no ovdje to nije slučaj i sa semantičkom razinom. Stilistički sjajno funkcioniraju dvije figure gomilanja imenica suprotstavljenih jedna drugoj u negativno i pozitivno ustrojenim iskazima.

Stilogenu izmjenu negativnog i pozitivnog iskaza uočavamo i u svojevrsnom propovjedničkom dijelu *Plača duše ka e na smrt osujena*:

*Oime zač ne činih za grihe pokoru
 priј ner se podložih semrtnomu zatvoru
 Plači tere tužbe jur mi ne valaју
 i vse moје družbe zaman se sad kaју
 O vi gori ki ste još na zemalski stan
 kad će bit ne veste vaš napokoini dan//
 zato vazda stoite pripravn i umriti
 ter se ne boite simo doli priti
 Probud se ki sad spiš htij se podobrit(i)
 jer do noći ne viš očeš li živ biti (...)
 Srd se ne ustavla tekući s vrimeno(m)
 zlim tim kim ostavla pod griha brimenom.*
 (Sambunjak 2000:273)

Svaki je dvanaesterac rečenica koja sa sljedećom stoji u zavisnom ili nezavisnom odnosu, a negaciju ravnomjerno nalazimo i u glavnim i u zavisnim rečenicama. Tako svaka negativna izjava ima svoju pozitivnu neutralizaciju u tekstu. Pratimo, dakle, ustaljeni homiletički postupak.

Figura negacije, postupak pretvaranja negativnog u pozitivni iskaz te, u većini slučajeva i negativnog u pozitivni sadržaj, nedvojbeno je još jedan pokazatelj binarne strukture tekstova. Osim što uzastopno ponavljanje negacijskih sekvenci *ni-* i *ne-*, kao i aliteriranje fonema /n/ (i njegovih alofonskih varijanti) djeluje na zvuk i ritam ulomaka, uporaba negacije pridonosi antitetičnom međuodnosu dijelova teksta. Vidjeli smo primjere iz drugog brižinskog teksta i iz prenja Isusa i đavla gdje zanijekani iskaz u prvom slučaju služi emotivnoj pripravi slušatelja na spomen zlog bića, predstavljenog kao suparnika, a u drugom slučaju i karakterizaciji samog lika đavla, u skladu s njegovim mitološkim predodžbama. I jedan i drugi tekst zatim će, uvođenjem božanske stvarnosti i njezina djelovanja, promijeniti gramatičku negaciju u pozitivan, izjavni iskaz.

Negacijski nastupa i Smrt u prenju s dušom, a afirmativne su jedino njene izjave o staležima nad kojima ima moć. Autor tu otkriva svoj pozitivni stav prema jednakosti koju Smrt po svom dolasku uspostavlja. Kao propovjednik, on zastrašuje, ali u isto vrijeme i otklanja strah od nje, zapadajući možda samo na prvi pogled u paradoks. Gledano ideološki, razvijajući motiv izjednačavanja svih staleža u trenutku Smrti, propovjednik nudi utjehu najsiriromašnjem dijelu pastve. Odatle gomilanje afirmativnih iskaza u produbljivanju smisla cjeline.

Rastući intenzitet značenja (gradacija i kontaktni sinonimi)

Gomilanje leksema, sintagmi, fraza ili rečenica nastavljamo promatrati kao specifične stileme, ali ovaj put sa stajališta gradacije značenja.

Već od prije je poznato da se umnožavanjem izraz produžuje i pojačava te se količinom govora (količinom vremena posvećenog predmetu govora) signalizira važnost sadržaja za govornika i njegovo nastojanje da ga jednako važnim prime i oni kojima je govor upućen.¹⁰ Toj svrsi služe dvočlane i tročlane skupine kao privilegirani oblici govora, budući da su skupine od dva do tri elementa osnovne skupine percipcijske organizacije.¹¹

Dvotaktna i-skupina koju ćemo često susretati u našim tekstovima, ima tradiciju u folklornoj retorici i književnosti, puna ih je pučka frazeologija i usmena narodna književnost. Osobito je značajna dvočlana skupina sinonima, tzv. sinonimski parovi¹², ili kontaktni sinonimi, koje Hercigonja promatra ne samo kao izvanredne srednjovjekovne stileme, nego i na crti nastojanja oko razumijevanja i nadvladavanja lokalne izolacije i šireg dometa pisane riječi.¹³

Kontaktne sinonime nalazimo u BSII:

66 *I jesm,*
bratrija, pozvani i p(o)-
bjeni, (...)

Također i u BSIII:

52 (...) *da bim nes-*
ramen i nestiden (...) (BSIII)

U oba slučaja sinonimi pojačavaju značenje dvotaktne skupine. U prenju *Kako se duša s mislum pogovara* također ih nalazimo:

koliko e milostiv g(ospodi)n naš isukarst ki suncem svojim sviti i siê
(Sambunjak 2000:264)

Dvočlane strukture koje nisu nužno kontaktni sinonimi u užem smislu, nalazimo i dalje u BSII: *strasti i pečali, iskoni dokoni, sv soprnikom našim, sv zlod(e)jem*

¹⁰ Ivas 1988:157.

¹¹ Ivas 1988:162.

¹² Ivas 1988:159.

¹³ Hercigonja 1975:34–35.

starim, svojmi usti i svojim glagolom, libo bǫdi dobro, libo li si zlo, bali teles naših i spasitel duš naših, prauđno wero i prauđno ispowedjo itd.

U bilo kojem prenju naići ćemo na obilje dvočlanih i-skupina: npr. *post' i mltv', ot sodomlan' i gomora* (Učenje... , str. 231), *I v g'rade cesremb i k'ralemb v hiše* (Isus s(love)ь mešt'ra Polikrapa..., str. 244), *veliko umilen'stvo i žestoko skrušen'e* (Kako se e duša s misal'û na kupb mênila i g(o)v(o)rila, str. 256), *Milost' i Istina, Pravda i Mir* (u naslovu, str. 257) itd.

Osim intenzifikacije značenja, takve jezične konstrukcije snažno djeluju na cjelokupni ritam teksta jer oponašaju prirodne pokrete, njihaje s lijeva na desno u hipnotičkom pokretanju klatna, ulazeći time neometano u (pod)svijest puka i oblikujući postupno njihovo mišljenje u smjeru koji zadaje propovjednik umješnošću svoga iskaza. Stoga je stupnjevanje izraza, sa svrhom intenzifikacije značenja, omiljeno stilsko sredstvo propovijedi. U obzir dolaze i skupine šire od dvotaktnih ili kombiniranje jednih i drugih. Zanimljiv je primjer iz BSII:

klañam se i mod-
lim se jim i čbsti jih
pijem i obeti naše jim
nesem o spsasenije
40   *teles naših i duš naših*

Promotrimo sintaksostilističku, semantostilističku i ritmičku gradaciju radnje čašćenja svetaca.

Prvi iskaz je trosložni, *klañam se*, sastavljen od predikata.

Slijedi četverosložni *modlim se jim* koji uključuje predikat i neizravni objekt.

Dalje je peterosložni *čbsti jih pijem* gdje imamo izravni i neizravni objekt i predikat i na kraju osmosložni *obeti naše jim nesem* gdje imamo prošireni izravni objekt (obeti – žrtve), neizravni objekt i predikat. Tu posljednju radnju ne proširujemo tekstem koji slijedi jer je riječ samo o nadopuni posljednje rečenice, iskazivanju cilja pa time i smisla pojačana značenja, ali ne i o samom proširenju gradacije. Treba li uopće spominjati postupno proširivanje značenjskog polja opisane radnje nizanjem glagola: klanjati se, moliti se, ispijati u čast, prinostiti žrtve? Uočimo, također, da je u prva dva stupnja te svojevrstne komparacije predikat na prvom mjestu, a u druga dva na posljednjem.

Kao ni drugi slavenski jezici, tako ni starocrkvenoslavenski nije imao dovoljno glagola za grčko i latinsko stupnjevanje molbi, npr. *oro, rogo, supplico, obsecro*. U

prevođenju latinskih i grčkih molitvi glagolima su se pomagali poslije, kako čitamo i u BSI i u *Sinajskom euhologiju*.¹⁴

U individualiziranom shvaćanju stupnjeva komparacije svakomu je stupnju neke osobine još uvijek svojstveno njegovo vlastito, nezamjenjivo bivstvo, po kojem se u stupnju ne vidi nešto *više* ili *manje*, nego nešto *odvojeno* i *drukčije*.¹⁵ Možda odatle i u *Brižinskim spomenicima* i u prenjima nije riječ samo o spominjanju grijeha ni pukom nabranjanju, već i taj redosljed slijedi neke stupnjevite zakonitosti. Hamm npr. primjećuje gradaciju u nabranjanju grijeha u *Adhortaciji*: idolopoklonstvo, kleveta, krađa, razbojstvo, putenost, krivokletstvo, mržnja.¹⁶

Oni jesu svaki za sebe i riznica su vlastitoga značenja, ali nedvojbeno stoje u rastućem odnosu koji završava grijehom što je potpuno suprotstavljen Isusovu nauku o sveukupnoj ljubavi, a to je, dakako, grijeh mržnje. U spomenutom je redosljedu mržnja najmanje konkretan pojam, a po značenju najudaljeniji od kršćanskog ideala. (U tekstu je *nenawist*, što se prevodi kao zavist, ljubomora, invidia, Neid, u: *Freisinger Denkmäler*, 1968., str. 240.), ali i kao mržnja, odium, hatred (u: *Brižinski spomeniki, znanstvenokritična izdaja*, Ljubljana, 1993., str. 142.)).

Semantostilistički je gradiran i opis čovjekove situacije nakon Adamova pada:

10   *potom*
          na narod človečki
          strasti i pečali poj-
          do, i nemot'i i b(e)z re-
          du smrt.

Leksemi kojima je funkcija ostvariti dubinu čovjekove propasti nižu se od trpljenja i brige do nemoći i smrti, kao višeg stupnja. Taj se četveročlani niz uklapa u Curtiusovu tvrdnju da su u srednjovjekovnim nabranjanjima i stupnjevanjima najčešći nizovi od 3, 4, 5 ili 6 članova.¹⁷ Četiri smo člana također imali i u ranijem stupnjevanju pobožnosti prema svecima. Tako je to prvo stupnjevanje propasti svojevrsan doziv, a stupnjevanje pobožnosti, čime se iz iste propasti izlazi i spašava, odziv. Opet se susrećemo s elementima binarne strukture teksta (ili strukture *drugotnosti* koja nužno upućuje na drugog člana u sporu, drugu osobu) jer prva gradacija teksta ide u negativnom smjeru, a druga u pozitivnom. Prva je gradacija propasti, a druga spasenja.

---

¹⁴ Grivec 1950:110.

¹⁵ Kasirer 1985:177.

¹⁶ Hamm 1966:42.

¹⁷ Curtius 1998:568.

Nabranje dobrih djela također je stupnjevano; od hranjenja gladnog, napajanja žednog, obuvanja bosog, odijevanja golog pa do posjećivanja bolesnika, zagrijavanju promrzloga te primanju stranaca i posjećivanju zatočenika, što je, po tom obrascu, najviši stupanj ljubavi prema bližnjemu (jer su u doktrini Evanđelja stranac i neprijatelj također bližnji). Opet je, dakle, riječ o odzivu na isprva nabrojena, u svijest dozvana negativna djela.

Propovjednik uspješno rabi izraze sveobuhvatnosti i razgraničenja (neodređena i povratno-posvojna zamjenica) u dijelu koji najsnažnije nagovara na ispovijed naglašavajući istodobno cjelovitost puka koju će zahvatiti ispovijed, ali i nužnost pojedinačnog pristupanja vlastitoj savjesti:

75   *i jest se pred božji-*
           ma očima wsako-
           mu svojimi usti
           i svojim glagolom
           ispowedati (...)

Propovjednički dio *Učenia n(e)dile prve posta po Mateu* možemo također shvatiti kao gradaciju u širem smislu jer se post i molitva najprije prikazuju kao sredstvo duhovnog prosvjetljenja (njima se nadvladava svijet, Isus njima nadvladava đavla, Mojsije nakon njih uspijeva govoriti s Bogom na Sinaju), zatim se pojačava njihovo značenje nabranjem slučajeva svetaca koji su spašeni, primjerice od Sodome i Gomore, od faraona, iz tamnice i sl. Veći stupanj djelovanja posta i molitve nastupa kad se njima pobjeđuje u ratu s Amalećanima. Slijedi još snažnije izbavljenje svetaca iz konkretnih muka odakle je praktički nemoguće pobjeći: ognja, zmijske utrobe, a najveći stupanj jest postizanje svetosti; pustinjaci postom i molitvom ulaze u nebesa, sv. Elizabeta postom i molitvom pridružuje se krunici.

(...) da budete pričes'tnici s(ve)tim' izabranim' bžim ki postom' i m(o)l(i)tvami premoško sa mir (...) Post' i m(o)(i)ltv(a)' učini moiseê govoriti z' b(ogo)mь na gori sinaicêi govori pos'tiv' .k. d'ni. Post' .k. dni i m(o)litv(a)' ot sodomlan' i gomora sp(a)se pr(a)v(e)dnoga luta. Post' i m(o)l(it)va avrama sp(a)se // ot parauna. Post' i m(o)l(it)va sp(a)se noê v' kovčezi. Post' .k. d'ni i m(o)l(it)va sp(a)se isaka ot ruki avrama otca ego. Post' .k. d'ni i m(o)l(it)va osipa is tamnice eúpat'aiskie izvede. Post' .k. d'ni i mlva teklu dvu ot og'na v' ki vržena biše izbvi. Postom' i mlvami sta margarita cela bi i ot utrobe z'mieve izide. Postom' i mltvou trih' otrokv ot peci ogan' ne iz'b(a)vi (...) (Sambunjak 2000:231)

Propovjednik u prenju *Kako se e duša s misal'û...* intenzivira značenje rečeničnim nizom od tri člana:

znaš' kako si v mladosti kuntenta bila i da si svoje dni v grêsêh' stoeçi stratila i vele si bludno živela na sem' s(vê)ti (...) (Sambunjak 2000:255)

Nalazimo još jedan stilem srednjovjekovne propovijedi. To je specifična modalna nijansa krajnje hipertrofije svojstva izražena pozitivom, elativ, što se ostvaruje prefiksom *pre-*:

ap'salom' prel'ipa obraza. (...) salomun' premudri
(*Slovo meštra Polikarpa iz Ciprije čti ot smrti nebore nu*, u Sambunjak 2000:248)

Imamo ga i u funkciji pojačavanja negativnog svojstva:

grêh' nečisti plteni to est' pretužno lûbodêënie
(*Kako se e duša...*, u Sambunjak 2000:252)

Tako označen odnos prema primarnom značenju stilski se uklapa u panegirički ton propovijedi, ali i molitvenih obrazaca i pohvala, kao i u emfatičku naraciju eshatoloških apokrifnih vizija.¹⁸

Istražujući rastući intenzitet značenja koju i priređivači brižinske propovijedi kao i prenja postižu uporabom gradacije, kontaktnih sinonima te dvočlanih i-skupina, ali i tročlanih i četveročlanih, ustanovili smo još jedan aspekt dualističnosti tekstova. Osobito je zanimljiva uloga dvostruke gradacije značenja u drugom brižinskom spomeniku kojom je autor postigao stilističku i smisaonu suprotnost između dviju naglašenih stvarnosti: propasti i spasenja ili, gledamo li šire, između temeljnih sukobljenosti zla i dobra, đavla i Boga. Tako i na toj razini izraza dobivamo argumente za moguće povezivanje *Adhortacije* i prenja načelom strukturalne i smisaone antitetičnosti koju nam sve više otkriva metoda lingvostilističke analize tekstova.

Udruživanje vokativa i imperativa u propovjedničkom diskursu

Sljedeći glavni stilem propovjedničkoga diskursa svakako je udružena uporaba vokativa, padeža dozivanja i izravnog obraćanja te imperativa, glagolskog načina slične sintaktičke i tekstualne uloge.

U sintaktičkoj prozodiji vokativ i imperativ češće od sviju ostalih oblika dobivaju ekspresivni, tj. jači naglasak. Ritamski ugođaj molitvoslovnim stihom strukturiranih tekstova objašnjava se djelovanjem sustava ritmičkih signala koji označavaju početak retka. Takvo se obilježje postiže prvenstveno uključivanjem vokativa

---

¹⁸ Prema Hercigonja 1983:427.

i imperativa, različitih od sviju ostalih gramatičkih oblika što tvore osobit *sektor* u našem jezičnom razmišljanju.¹⁹

Imperativi u sva tri brižinska spomenika doista stoje u većini slučajeva na početku rečenice (*glagolite po nas redka slowesa* BSI,1, *primi moju ispoved* BSI, 11, *otmi me wsem zlodejem* BSI, 28–9, *primete wečne wesele* BSI,33–4, *potomu ostanem sih mrzkih del*, BSII, 17–19, *daj mi, bože gospodi* BSIII, 50–2, *uhrani me ot wsega zla i spasi me v wsem blaze* BSIII,72–4). Dva su izuzetka: *da k tomu dni, sinci, mislite* BSII, 83–4 i *jim grehi waše počtete* BSII, 111–112.²⁰

U ovom ćemo se dijelu zadržati na imperativima i vokativima u propovjednim tekstovima, a molitvene ćemo razmotriti poslije.

Zgusnuta uporaba imperativa ostvaruje specifičan ugođaj koji je svojom patehtikom i emfatičnošću sukladan duhu srednjovjekovne književnosti. Sjedinjavanjem nekoliko imperativnih sintagmi u užem kontekstu ojačava se afektivnost, unutrašnja napetost izraza koji ostavlja dojam sume afektivnosti svih imperativskih sintagmi u nizu.²¹

Vidjet ćemo da se u BSII zapovjedni iskaz ostvaruje dvama načinima; izravnim uporabom imperativa i vokativa ili konstrukcijom s prezentom glagola *biti*, npr. *da mi je, imati mi je...* za koju je već i Nartnik uočio da unosi smisao zapovjedne nužnosti.²² U BSII nalazimo sljedeće imperATIVE:

- 14–15   *i paki, bratrija, pomenem se* (braćo, sjetimo se)
- 17–19   *ostanem sih mrzkih del* (ostavimo sva zla djela)
- 83–84   *Da k tomu dni, sinci, mislite* (na taj dan, sinovi, mislite)
- 111–113   *tere jim grehi waša počtete i jim ispovedni bodete* (i grijeha im vaše nabrojite i ispovjedeni budite)

Hercigonja gomilanje imperativa smatra jednostavnom, ali za srednjovjekovna mjerila vrlo izražajnom tehnikom, adekvatnom situacijama u kojima se ostvarivala.²³ Takvu funkcionalnu uporabu autor uočava i u BSII pa, suprotstavljajući imperativ prezentu, dolazi do zaključka o ostvarenoj krivulji podizanja i pada emotivne intonacije spomenika, gdje imperativ označava podizanje, prezent spuštanje i sljedeći imperativ ponovno podizanje²⁴:

¹⁹ Hercigonja 1983:143.

²⁰ Stone 1996:219.

²¹ Hercigonja 1983:407.

²² Nartnik 1990:52.

²³ Prema Hercigonja 1983:408.

²⁴ Usp. Hercigonja 1968:163.

- 15 pomenem se,
da i sinowe božji na-
rečem se; potomu os-
tanem sih mřzkih
del(...)

Zapovijed je ideološka jer govorom nastoji osigurati neki budući događaj ili stanje, a ako se radi o propisu, osigurati se od nekih budućih događaja, tj. smanjiti neizvjesnost.²⁵ Zamjenjivanjem, međutim, gramatičkih oblika ostvaruju se figure usmjeravanja koje mogu biti i jače od uobičajenih izraza (npr. od zapovijedi izrečene imperativom).²⁶ Taj zahvat dobro je poznao priređivač *Adhortacije* pa stoga nalazimo zapovjedne konstrukcije poput ovih:

- 58–60 *Tako,*
sinci, i nam se modliti
 71–72 *nu je stati pred stolom božjem*
 75–76 *i jest se (ispovedati)*
 86–87 *je pred božjima očima stati i sjo prjo imeti*

Propovjednik ne ističe toliko formalnu obvezu koliko duhovnu nužnost molitve, ispovijedi i posljednjeg suda. Konstrukcijama dominira specifična uporaba prezenta pomoćnog glagola biti u 3. licu jednine (naglašenog i nenaglašenog) i infinitiva povratnih glagola ili infinitiva glagola stanja.

Prozivom, zapovijedi i pitanjem može se agresivno usmjeravati tuđa svijest i prozivati ideološki subjekt drugoga.²⁷ Zapovijed se, i u intencionalnim govorima poput homilije, maskira u oblike koji nisu gramatikom predviđeni za zapovijedanje.

Imperativni oblik glagola prerušava se u izjavni ili upitni oblik ili se drugo lice jednine područstvljuje u zajednicu, tj. u 1. lice množine.²⁸ Također se imperativ preoblikuje u konstrukcije s odnosnom zamjenicom *koji* + prezent (u subjektivnim rečenicama) i sl. Primjere nalazimo u oba spomenika:

²⁵ Ivas 1988:45.

²⁶ Ivas 1988:41.

²⁷ Ivas 1988:41.

²⁸ Ivas 1988:47.

A to pak
 my niñe našo prau-
 105 dnq wem i praudnq
 ispowedjō toje mōžem
 storiti, eže oni tō we-

lli:

v'zdvignu se i s'nide na križ' nas' cic i snide v' ad' n(a)s cic.

i:

I ki ovo čine poidut' v rai. (Učenje..., Sambunjak 2000:231)

Vokativi, vidjeli smo, nadopunjavaju zapovjedne homiletičke konstrukcije. U prvom dijelu propovijedi koji je zapravo prepričavanje događaja iz *Knjige Postanka*, zapovjednih oblika, kao ni bilo kakvih oblika izravnog obraćanja nema. No, čim se taj dio završava, *narod človečki* (11. r., akuzativ) postaje *bratrija* (14–15. r., 67. r., vokativ) i *sinci* (28. r., 59. r., 83. r., 109. r. vokativ), što su, dakako, tipični novozavjetni stilemi iz misionarskih obraćanja poganima i kršćanima u poslanicama.

Propovjednički dio *Učenja* počinje imperativsko-vokativnom sintagmom: *Ne čudite se, brat'ê...* (Sambunjak 2000:231). Slijedi nizanje: *V pos'te i v' mlitvah prebi-vajte...* (isto), ali vidimo da i taj autor poznaje figure usmjeravanja zamjenom gramatičkih oblika tipičnih za zapovjedni iskaz. Tako umjesto ponavljanja imperativa (*postite i molite*), on rabi imenice u nominativu (*post i molitva*) ili u instrumentalu (*postom i molitvama*).

U *Čteniu petu nedelu k(o)rzmi čti* imamo zanimljiv dio gdje đavao drži poticajni govor svojoj vojsci te rabi iste zapovjedne i usmjerivačke sintagme kao i sam Božji propovjednik:

Reče nim děval bratiê moê draga, ukrepite se i stoite tvordo g(ospodb) bo velik protivnik naš est na zemli (...) (Sambunjak 200:235)

Na kraju prenja *Isusъ s(lovo)ъ meš't'ra Polikrapa...* imperativi kojima se Smrt obraća meštru Polikarpu otkrivaju homiletičku namjenu djela:

ot svoihъ delъ čini milos'rdie s'lugamъ t'voimъ maz'du p'lati t'vori almuž'na široka s'tanii tvoe i dela t'voê huda popravi (...) (Sambunjak 2000:247)

U prenju *Kako se e duša...* nalazimo sličan obrazac kao u BSII. Autor najprije pripovijeda priču o padu Adama i Eve, a odmah potom počinje nizati tipične propovjedničke opomene imperativima i vokativima:

Zato prosim te moê duše čuvai se moê duše od' zla promišlen'ê (...) I oče te prosim' moê duše lublena čuvai se od velika grêha superbie (...) (Sambunjak 2000:252)

Prenje završava naglašeno homiletički:

Zato bratiê obratimo se za vrimene na pokaên'e da dostoini budem' priti v c(êsa)rstvo nebeskoe v kom' c(êsa)rstvi nebeskom' spokoï vas' i mene oc' i sin' i duh' s(ve)ti amen''' (Sambunjak 2000:256)

Vokativ *moê duše* naglašen je i u drugom prenju duše i misli:

I zato te prosim moê duše; ne zgublêi' ufanja va g(ospodi)nu bogu (...) i ondi (...) zdahni za grihi svoe i proplačï i na kolenih tvojih klečeći učini čistu ispovid (...) (Sambunjak 2000:266)

U tom primjeru nalazimo slično djelovanje prezenta i imperativa na spuštanje i podizanje intonacije kao što je to Hercigonja otkrio u BSII. Intonacija na prezentu potpuno spuštena, a sa svakim se sljedećim imperativom podiže, u skladu s rastom propovjednikovih uvjeravajućih emocija.

Usrdno nagovaranje grješnika na ispravljanje vlastitih života naglašeno je vokativom osobne zamjenice u 2. l. množine, imperativima, ali i usklikom u *Plaću duše...*:

*O vi gori ki ste još na zemalski stan (...)
zato vazda stoïte pripravnï umriti
ter se ne boïte simo doli priti
Probud se ki sad spiš htij se podobriti (...)
Sada vreda ostav grih ter se za n boli
k smrti se pripravi vruće boga moli (...)*
(Sambunjak 2000:273)

Analiza nam je potvrdila da homiletički stil u BS i u prenjima rabi iste oblike, pa čak i iste lekseme za postizanje govornikovih namjena. Riječ je o naglašeno usmjerivačkom iskazu gdje se antitetičnost iznova pokazuje kao karakteristična osobina, što nije ni čudno, jer znamo da je još od antičkih vremena retorika savjetovala antitetički pristup u oblikovanju govora. Antitetičnost se u BSII očituje u suprotstavljanju pripovjednog i usmjerivačkog dijela propovijedi, gdje drugi dio karakterizira uporaba zapovjednih oblika imperativa, vokativa i konstrukcije: naglašeni prez. pom. gl. *biti* u 3. l. jd. + infinitiv. Antitetično su, također, suprotstavljeni i oblici imperativa i prezenta, koji u BSII i ponegdje u prenjima djeluju na podizanje i spuštanje govorne intonacije ulomka.

Većina prenja ne dijeli toliko jasno homiletički od pripovjednog dijela, već često nalazimo propovjednički diskurs upleten u samo tkivo radnje. Otkriva ga upravo gomilanje istraženih oblika: imenica i zamjenica, određenih padeža, figura negacije i gradacije, kontaktnih sinonima te imperativa i vokativa što sve u tom trenutku ukazuje na izravno usmjeravanje iskaza prema slušaocima i njihovim vlastitim životima na koje je duhovnik očito dužan djelovati svakim svojim nastupom.

Obilježja molitvenog diskursa

Molitveni diskurs također je važno obilježje stila BS i prenja. Prvi i treći brižinski spomenik po svojoj su strukturi i namjeni molitveni tekstovi, a u prenjima nalazimo pojedinačne molitvene fragmente.

Molitva se ovdje uzdiže iznad sfere čisto ljudske želje. Nije usmjerena samo nekom relativnom i partikularnom dobru (kao što je sigurnost pojedinca na posljednjem sudu), već i onom objektivnom, što se izjednačuje s voljom božanstva.²⁹ U ovom slučaju to je molitva za širenje etičkog postupanja u svakodnevnom životu što u krajnjem cilju ima pobjedu nad đavlom na kraju vremena.

Prema Ušeničniku, u 10. stoljeću, s obredom mazanja posljednjim uljem bila je u svezi i opća, javna ispovijed grijeha. Bolesnik koji se već bio ispovjedio i dobio otpust, morao je u nazočnosti drugih priznati svoju griješnost i javno moliti ispovjednu molitvu.³⁰

Molitveni diskurs u BSI počinje rečenicom:

- 10 *Bože
milostiwi, primi mojo ispowed mojih grehou (...)*

a nastavlja se nekoliko redaka kasnije, nakon nabrojanih grijeha:

- 20 *(...)Ti edin, bože, wes, kako mi jega potre-
ba welika. Bože, gospodi milostiwi, tebe se mil
twořo, od sih počtenih greh i od ineh mnozeh,
i wenciłh i mńših, eže jesłm stworil. Teh se tebe
mil twořo, i swetej Mariji, i wsem swetim*
- 25 *I da bim na sem swete takoga greha pokazłn wzel,
akože ti mi zadeneš i akože twa milost i tebe l'ubo.
Bože, ti pride sł nebese, uže se da w mořo za wśł*

²⁹ Kasirer 1985-II:218.

³⁰ Ušeničnik 1936:278.

30 *narod, da bi ni zlodeju otel; otmi me wsem zlo-
dejem. Milostiwi bože, tebe porončq me telo i
mq dušq i moja slowesa i me delo i mq wol'q
i mq werq i moj žiwot. I da bim uslišal na sǫdni
dǫn twq milost wel'q s temi ježe wzoweš twoji-
mi usti: (...)* (BSI)

Izravno obraćanje Bogu očituje se naglašenom uporabom osobne zamjenice *ti* (u vokativu, akuzativu, nominativu, genitivu, dativu) i posvojne (*twa*), vokativa imenica *Bog* i *gospod* s pridjevom *milostiwi*. Inače, oblik *gospodi* jest crkvenoslavizam. *Gospod*, gen. *-oda*, *o*-deklinacija, imenica je sa sakralnim značenjem. U stsl. jeziku *gospodǫ*, gen. *-di*, *m*, *i*-deklinacija, sa sakralnim vokativom *gospodi*.³¹

Duhovnik se, predvodeći vjerničku molitvu, obraća Bogu imperativom u smisaonom i intonacijskom vrhuncu iskaza gdje se zaziva pomoć u otimanju od Zloga (što sam čovjek sebi ne može učiniti pa mu je stoga pomoć tu najpotrebnija). U imperativu *otmi (me)* sadržana je dualistična bit molitvenog obrasca, jasno nagoviještena suprotnošću kondicionala *bi otel* iz uvodne rečenice.

Polisindetonska struktura ostvaruje ritam molitve, kao i parovi antonima pojačani posvojnomo zamjenicom *moj* (u suprotnosti prema *tvoj* koja se odnosi na Boga): *i wenciħ, i mǫnših, me telo i mq dušq, moja slowesa i me delo*.

Slični su molitveni stilemi uporabljani u BSIII:

vokativi: *bože, bože gospodi, bože milostiwi, Kriste, božji sinu*

imperativi: *daj (mi), uhrani (me), spasi (me)*

osobna i posvojna zamjenica u 2.l.jd.: *twojǫ, tw(oj)iima, tebe*

polisindeton (*i*) i gomilanje posvojne zamjenice *moj*.

*wsa moja
slowes(a) i moja
dela i moje pomiš-
l'enije i moje sǫdce
65 i moje telo i moj
žiwot i mojq dušq*

Slična je i uporaba antonima; uz gore navedene još i: *žiwim i mǫtwim* (r. 57.–58.) Naglasak je i ove molitve na spašavanju čovjeka od svega zla i moći Zloga.

Molitveni završetak imamo u PIE Ber:

³¹ Skok 1971:593–595, cit. u Sambunjak 2000:176.

g(ospod)i p(o)m(i)luj n(a)s v vsmь s(vê)tu i vv(ê)čnie v(ê)ki Amnъ
(Sambunjak 2000:229),

u *Videniu s(veta)go B(e)rn(a)rda...*:

da g(ospo)dinъ milostivi izbavi n(a)s ot dêvla i privedi n(a)s' v c(êsa)rstvo
n(e)beskoe amen (Sambunjak 2000:243),

u *Kako se e duša...*:

○ spasilêlû moi sagrêših' proti milosti tvoei da molû te budi mi milostiv'!
(Sambunjak 2000:256).

U *Prenju na nebu, bez početka*, na usta Milosti duhovnik izgovara molitvu Bogu za sve ljude:

o g(ospod)ine bože tebi se spodobi smilovati nad ljudmi tvojimi, ti ne milueš siona
to e dušu človičasku, zač je vrime pomilovati ju i uboe se ljudi imena tvoega
g(ospod)ine. prosti ljudem tvoim, g(ospod)ine prosti lûdem tvoim da ljudi tvoji
totu živući, i va wiki budu hvalili ime s(ve)to tvoe... (Sambunjak 2000:269)

Slični su gramatički oblici uklopljeni u molitveni izričaj. Opet su tu vokativi i imperativi (pojačani usklikom) u obraćanju Bogu, uporaba osobne zamjenice *ti* i posvojne *tvoj* nasuprot posvojne *moj*. Tu je i karakteristični molitveni imperativ pom. glagola *biti* (*budi*). Ritmički, smisaono i stilistički najcjelovitiji molitveni fragment svakako je taj posljednji gdje se ponavljanjem sintagme *ljudi tvoji* u različitim padežima i ostvaruje izniman molitveni ugođaj stavljanja pod Božju prevlast, duhovnik naglašava Božje gospodstvo i nazočnost nad dušama, čime osigurava svoj puk od spomenutog vječnog neprijatelja. Tu nailazimo na stilsku i motivsku usporednicu s BSI i BSIII. Kao i u BSI, ključna je riječ *milost* i njezine izvedenice. Zajedničko s ispovjednim obrascima je i naglašavanje molitve oprosta u vapaju *prosti ljudem tvoim, g(ospod)ine prosti lûdem tvoim* gdje imperativ dijeli iskaz na dvije ritmične cjeline.

Ovaj kratak prikaz molitvenih fragmenata ukazuje nam na njihov doprinos ostvarivanju dualistične strukture BSI i BSIII, gledane sa stajališta lingvostilističkih sredstava kojima se ti fragmenti ostvaruju. Možda ni jedan drugi izričaj, koliko molitveni, ne ostvaruje tako izrazit dualistični odnos među duhovnim stvarnostima jer samo u njemu čovjek i Bog stupaju u odnos ja–ti: ne samo otvorenim riječima, već i gramatičkim oblicima čovjek se odriče od Zloga te staje na stranu dobra. U konačnici, to će još jednom i zauvijek morati učiniti na posljednjem sudu, na posljednjem prenjju, kako ga se jasno opominje u brižinskoj homiliji.

Zaključak

Usporedna lingvostilistička analiza homiletičkog i molitvenog diskursa u *Brižinskim spomenicima* i hrvatskim glagoljskim prenjima pokazala je da postoji podudarnost sredstava iskazivanja unutar tekstova. Vidjeli smo da homiletički diskurs rabi figuru negacije na inventivan način s ciljem preobraćanja negativnog u pozitivni iskaz. Na mjestima gdje je potrebno intenzivirati značenje služi se pozitivnom i negativnom gradacijom te kontaktnim sinonimima, a vrlo je uvjerljivo i udruživanje vokativa i imperativa u homiletičkom diskursu čija je namjena pobuditi i potaknuti na djelovanje.

Molitveni diskurs naglašeno rabi osobnu zamjenicu *ti* i posvojnu *tvoj*, vokativno zaziva Boga obraćajući mu se imperativom u polisindetonskim i antonimskim strukturama.

Cilj jednog i drugog diskursa, kako u *Brižinskim spomenicima*, tako i u prenjima pripremanje je čovjekove duše na posljednje *prenje* – dualističan spor posljednjega suda gdje će božanska snaga dobrih čovjekovih djela pokušati nadvladati kozmičko zlo, alegorijski prikazano likom đavla – suparnika. Vidjeli smo da naši tekstovi i lingvostilistički nastoje odraziti bit toga sukoba koji se, prema uvjerenju autora BS i prenja, odvija i tijekom čovjekova života u osobnim i svakodnevnim prenjima zlih i dobrih djela. Time se iznova otkriva naglašen osjećaj srednjovjekovnog autora za funkcionalnu uporabu jezičnih sredstava i njegova duboka vjera u metafizičku snagu uporabljene riječi.

Literatura

- Curtius, Ernst Robert. 1998. *Europska književnost i latinsko srednjovjekovlje*. Preveo Stjepan Markuš. Zagreb : Naprijed.
- Giesemann, Gerhard. 1991. Naravnost na človeka in Boga v njeni svetopisemski utemeljenosti, Teološko-literarna relevanca struktur v Brižinskem spomeniku I. U knj. *Novejši pogledi na slovensko književnost* [prijevod Doris Debenjak]. Ljubljana : Slovenska matica. Str. 7–18.
- Grivec, Franc. 1950. Frisingensia V. Prinizse ogni petscahv. *Slavistična revija* (Ljubljana) III(1950), 107–124.
- Hamm, Josip. 1966. *Adhortatio ad poenitentiam*. Poseban otisak iz knjige *Rad JAZU* knj. 344, Odjel za filologiju 14. Zagreb, 1966.
- Hercigonja, Eduard. 1968. Elemente der syntaktisch-stilistischen Struktur der Adhortatio ad poenitentiam in ihrer Beziehung zur altkirchenslawischen literarischen Tradition. U knj. *Freisinger Denkmäler*, Hrsg. Rudolf Trofenik. München. Str. 157–174.

- Hercigonja, Eduard. 1975. *Povijest hrvatske književnosti*, knjiga 2. Srednjovjekovna književnost. Zagreb : Liber i Mladost.
- Hercigonja, Eduard. 1983. *Nad iskonom hrvatske knjige*. Zagreb : Sveučilišna naklada Liber.
- Ivas, Ivan. 1988. *Ideologija u govoru*. Zagreb : Hrvatsko filološko društvo.
- Kasirer, Ernst. 1985. *Filozofija simboličkih oblika I–II*. Prevela Olga Kostrešević. Novi Sad.
- Nartnik, Vlado. 1990. Glagol *biti* v Brižinskih spomenikih. *Slava* (Ljubljana) V(1990/91):1, 52–57.
- Pogačnik, Jože. 1964. Drugi Brižinski spomenik kot literarnozgodovinski problem, *Slovo* (Zagreb) 14(1964), 78–100.
- Sambunjak, Slavomir. 2000. *Jezik i stil hrvatskih glagoljskih prenja*. Split : Književni krug.
- Skok, Petar. 1971. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Uredili Mirko Deanović i Ljudevit Jonke. Suradivao u predradnjama i priredio za tisak Valentin Putanec. Knjiga prva: A–J. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Stone, Gerald. 1996. Word Order in the Freising Texts. U knj. *Zbornik Brižinski spomeniki*. Ljubljana : Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede. Str. 213–224.
- Ušeničnik, Franc. 1936. Kdaj so začeli v liturgiji moliti »očitno izpoved« v narodnem jeziku? *Bogoslovni vestnik* (Ljubljana) XVI(1936):2, 6–98.

Dualistic aspect of the motif of *Prenje* in homiletic and prayer discourse of *Brižinski spomenici* and Croatian Glagolitic *prenje*

Summary

The article inquires into the connection between the motif of *prenje* (conflict, debate) from the second Freising manuscript also called *Adhortatio ad poenitentiam* and medieval literature form called contrast, debate. We conclude that the last debate (the last judgement), the main motif of all three texts of *Freising manuscripts* and also of Croatian glagolitic contrasts, influences the language and style of all these texts.

Ključne riječi: *prenje*, homiletički diskurs, molitveni diskurs, *Brižinski spomenici*, hrvatska glagoljska *prenja*

Key words: *prenje* (conflict, debate), homiletic discours, prayer discours, *Freising manuscripts*, Croatian Glagolitic *prenje*